

اهمیت نقطه گذاری در درک و ترجمه متن

محمّد جواد مهدوی

بنیاد پژوهش‌های اسلامی

خلاصه: در این مقاله نویسنده بدون آنکه بخواهد به بحث درباره قواعد نقطه گذاری در انگلیسی و مقایسه آنها با قواعد نقطه گذاری در زبان فارسی بپردازد، از دیدگاهی توصیفی نخست تفاوت زبانهای مختلف در استفاده از علائم نقطه گذاری را بحث می‌کند. آنگاه مواردی را مثال می‌آورد که مترجم به دلیل بی‌توجهی به علائم نقطه گذاری، متن را غلط تفسیر کرده است.

«مقصود از نقطه گذاری (سجاوندی)، به کار بردن علامتها و نشانه‌هایی است که خواندن و در نتیجه فهم درست مطالب را آسان و به رفع پارهای ابهامها - از جمله ابهامهایی که ناشی از عدم انعکاس عناصر گفتاری در نوشته است - کمک می‌کند. همچنان که سخنران آهنگ صدای خود را تغییر می‌دهد تا گوش کردن را ساده‌تر کند، نویسنده نوشته خود را نقطه گذاری می‌کند تا خواندن را آسانتر سازد. نقطه گذاری صحیح آن است که به جریان فکری یاری رساند، نه این که آن را کندتر کند.

در هر زبان مجموعه‌ای از علائم قراردادی نقطه گذاری وجود دارد که به نویسنده در بیان مقصود خود کمک می‌کند. استفاده خلاق از علائم نقطه گذاری، نوشته را قوت می‌بخشد و به کارگیری آنها بر اساس قواعد و قراردادهای مرسوم ویراستاران و دستورنویسان زبان، دقت و وضوح نوشته را افزایش می‌دهد. قواعد نقطه گذاری کاملاً ثابت نیست و تا حدی بستگی به سلیقه نویسنده دارد. با این حال در کاربرد علائم سجاوندی، چه در ترجمه چه در تالیف، باید از افراط یا تفریط پرهیز کرد. به کاربرد افراطی علائم سجاوندی در عبارت زیر توجه کنید:

وحدت حیثیت و اعتبار. مانند: زید، معالج است؛ از حیث طیب بودن؛

معالج نیست؛ از همان حیث - نه از حیث ریاضی بودن مثلاً...»^۱

نقطه گذاری، معنی و رابطه معنایی عبارات را با یکدیگر روشن می‌کند. عدم توجه به قواعد نقطه گذاری گاه به درک و تفسیر غلط متن می‌انجامد. به دلیل نقش معنایی که نقطه گذاری در درک متن و بیان معنی در زبان مقصود دارد، مترجم باید با علائم نقطه گذاری و موارد استعمال آنها در زبان مبدأ و قواعد و قابلیت‌های علائم نقطه گذاری در زبان فارسی آشنا باشد. در ترجمه گاه ترجیح بر این است که به

جای يك علامت، کلمه یا عبارتی قرار داد و یا کاملاً علامت را حذف کرد و جمله جدیدی را شروع کرد. در هر مورد مترجم باید تصمیم بگیرد علامت را نگه دارد یا حذف کند یا کلمه و عبارتی جانشین آن سازد. در این زمینه اختلاف نظر و اختلاف سلیقه بسیار زیاد است. برخی از مترجمان اکثر علائم نقطه گذاری انگلیسی را با حفظ معانی شان در ترجمه های فارسی به کار می برند و برخی دیگر خود را به چند علامت نقطه گذاری اصلی محدود می کنند. استفاده از علائم نقطه گذاری به سطح درک و سواد مخاطب نیز بستگی دارد. به نمونه های زیر توجه کنید:

The development of agriculture heightens the conflict between the farmer and the herdsman with one inevitable result: still more pressure on the land.

رشد کشاورزی تضاد میان کشاورز و گله دار را تشدید می کند و يك نتیجه اجتناب ناپذیر آن فشار بیشتر بر روی زمین است.

Her nose was reminiscent of Frank's: prominent, somewhat irregular.

بینی اش یاد آور بینی برجسته و تاحدی ناموزون فرانک بود.
در ترجمه دو جمله فوق، علامت دو نقطه (:) حذف شده و معنی آن به نحو دیگری بیان شده است. در متون فارسی، در مقایسه با متون انگلیسی، از نقطه - ویرگول کمتر استفاده می شود و معنای آن گاه با نقطه و گاه با ویرگول بیان می شود:

Finland is by far the most developed part of the Empire; it stands on a higher plane than do other provinces as regards every element of civilization; it has steadily been the most loyal of all the realms of the Czar.

فنلاند بدون شك آبادترین بخش امپراتوری است. این استان نسبت به سایر استانها از جمیع جهات تمدن در سطح بالاتری قرار دارد و همیشه از همه متصرفات تزار وفادارتر بوده است.

در مثال بالا، جملات دوّم و سوّم با جمله اول ارتباط معنایی دارند، زیرا دلایل آباد بودن فنلاند را بیان می کنند. در انگلیسی ارتباط معنایی جملاتی که از نظر دستوری کاملاً مستقل هستند با نقطه - ویرگول نشان داده می شود. در ترجمه فارسی، نقطه - ویرگول به نقطه تبدیل شده است. در ترجمه جمله زیر به جای علامت نقطه - ویرگول، حرف ربط «اما» آمده است:

To educate a man is to educate an individual; to educate a woman is to educate a family.

تربیت مرد تربیت فرد است، اما تربیت زن تربیت خانواده است.

در جمله زیر به تغییر علائم نقطه گذاری متن اصلی در ترجمه توجه کنید:

The power of the Tribune—one million people read it daily—is enormous.

روزنامه تریبیون با يك ميليون خواننده نفوذ بسیاری دارد. (در ترجمه، تاکیدي که از طريق علائم نقطه گذاری در متن اصلی ایجاد شده، از میان رفته است)

در دو نمونه زیر، علائم نقطه گذاری عیناً در ترجمه حفظ شده است:

... and in the back ... there is a punctured wall—stones, shacks, a strip of river, the leaden sky—and an ample woman...

... و در ته سالن ... دیواری نقاشی شده است - سنگها، کلبه‌ها، باریکه رود،

آسمانی سربی - وزنی چاق ... (گفتگو در کاتدرال، ترجمه عبدالله کوثری، ص ۲۵)

From the doorway of *La Cronica* Santiago looks at the Avenida Tacna without love: cars, uneven and faded buildings, the gaudy skeletons of posters floating in the mist, the grey midday.

midday. لاکرونیکا سانتیاگو بی‌هیچ عشق به خیابان تاکننا مینگرد:

اتومبیلها، ساختمانهای ناموزون و رنگباخته، چهارچوب پر زرق و برق پوسترها شناور در مه، نیمروز خاکستری. (گفتگو در کاتدرال، ص ۱۳)

گاه نیز رعایت علائم نقطه گذاری آن گونه که در متن اصلی آمده ضروری است. برای مثال در نمونه زیر فقدان علائم نقطه گذاری بیانگر سیلان ذهن گوینده است:

What have I done to have been given children like these Benjamin was punishment enough and now for her to have no more regard for me her own mother I've suffered for her dreamed and planned and sacrificed I went down into the valley yet never since she opened her eyes has she given me one unselfish thought at times I look at her I wonder if she can be my child

مگر به در گاه الهی چه کرده‌ام که این بچه‌ها نصیب شدند بنجامین مکافات تمام و کمال علم بود و حالا این هم از کدی که سر سوزنی احترام برایم قائل نیست که به خاطرش صدمه‌ها خورده‌ام برایش خوابها دیده و نقشه‌ها کشیده و فداکاریها کرده‌ام به خاطرش تاوادی مرگ هم رفتم اما از وقتی که چشم باز کرده نشده که باب دل من رفتار کرده باشد گاهی نگاهش می‌کنم و از خودم می‌پرسم که راستی این بچه من است (خشم و هیاهو، صالح حسینی، ص ۹۵)

مترجمان تازه کار عموماً به علائم سجاوندی در متن توجه ندارند و آنها را عناصری حاوی معنی تلقی نمی‌کنند و هنگام خواندن متن آنها را به حساب نمی‌آورند. گویی اصلاً آنها را نمی‌بینند. این امر گاه به درك غلط متن می‌انجامد. در چند نمونه زیر، مترجم به دلیل بی‌توجهی به وجود و یا به معنای دقیق علائم سجاوندی معنی عبارت اصلی را بدترستی نفهمیده و لذا عبارت را غلط ترجمه کرده است:

However much men sneer at women, their claims to superiority are not borne out by statistics.

ترجمه غلط: با این وجود بسیاری از مردان زنان را تحقیر می کنند. ادعای برتری آنها را آمار تأیید نمی کند.

در اینجا مترجم متوجه نبودن کاما بعد از however نشده و در نتیجه تشخیص نداده که however در این جمله از نظر دستوری قید است نه حرف ربط. پس از however به عنوان حرف ربط باید کاما بیاید. در این جمله however قیدی است که much را توصیف می کند. ترجمه پیشنهادی: مردان هر چه زنان را تمسخر کنند، ادعای برتری آنها را آمار تأیید نمی کند.

He invariably wore a bowler hat out of doors; a soft felt hat would have been unthinkable on his head.

ترجمه غلط: خارج از خانه همیشه کلاهی لبه دار می پوشید، کلاهی نرم و نمدی که اصلاً به قیافه اش نمی آمد.

در اینجا مترجم متوجه علامت نقطه - ویرگول (؛) نشده و گمان کرده عبارت اسمی a soft felt hat بدل (appositive) عبارت اسمی a bowler hat می باشد. مقصود از آوردن بدل، مشخص کردن یا توضیح دادن اسم یا عبارت اسمی قبل از آن است و این رابطه معنایی میان دو اسم، دو عبارت اسمی و یا اسم و عبارت اسمی توسط کاما بیان می شود. به مثال زیر توجه کنید:

He had asked Mr Wilson, a prominent lawyer, to represent him in court.

بر خلاف این جمله، دو جمله قبل که با نقطه - ویرگول به یکدیگر متصل شده اند، از نظر دستوری کاملاً مستقل و از نظر معنایی به یکدیگر مربوطند.

وقتی علائم نقطه گذاری غلط درک می شود، معنای جمله و ارتباط منطقی آن با جملات قبلی و بعدی نیز مختل می شود و مترجم یا باید تأویل کند و یا به ترجمه ای غیر منطقی رضایت بدهد. در مثال بالا بین دو نوع کلاه تقابل وجود دارد، حال آن که در ترجمه غلط فوق، دو کلاه که از نظر جنس و شکل با یکدیگر متفاوتند، یکی فرض شده اند. bowler hat کلاهی سفت و لبه دار است و در گذشته وجه مشخصه تجار لندن بوده است، اما soft felt hat کلاهی نرم و فاقد لبه می باشد.

ترجمه پیشنهادی: خارج از خانه همیشه کلاهی لبه دار می پوشید. قابل تصور نبود که کلاهی نرم و نمدی بیوشد.

The hunt for the puma began in a small village where a woman picking strawberries saw 'a large cat' only five meters from her.

ترجمه غلط: جستجو برای پیدا کردن یوزپلنگ از دهکده ای کوچک آغاز شد. در این دهکده زنی در حال چیدن توت فرنگی گربه بزرگی را در پنج متری خود دیده بود.

در ترجمه این جمله، مترجم متوجه نشده است که عبارت a large cat که در داخل علائم نقل قول (') قرار گرفته است، عین گفته زن روستایی است. (این زن یوزپلنگ را با این عبارت توصیف

می‌کند) منطقاً اگر آنچه زن روستایی دیده، گربه بزرگی بوده است، دلیلی ندارد جستجو برای پیدا کردن یوزپلنگ از آن دهکده آغاز شود.

ترجمه پیشنهادی: جستجو برای پیدا کردن یوزپلنگ از دهکده‌ای کوچک آغاز شد. زنی از اهالی این دهکده در حال چیدن توت فرنگی، گربه بزرگی را در پنج متری خود دیده بود.

لازم به ذکر است که از علامت نقل قول در موارد متعددی استفاده می‌شود که برخی از مهمترین آنها به قرار زیر است:

۱- نویسنده کلمه را در معنای خاصی به کار می‌برد.

۲- نویسنده با معنای کلمه آن گونه که در متن به کار رفته موافق نیست.

۳- نویسنده کلمه را به کنایه و طنز به کار می‌برد.

به دو نمونه زیر توجه کنید:

He claimed that 'democracy' reigned in Chile.

مدعی است در شیلی، دموکراسی 'حاکم است'.

با قرار دادن کلمه دموکراسی در داخل علامت نقل قول، نویسنده صحت ادعا را مورد تردید قرار می‌دهد.

They imprisoned thousands of civilians on the grounds of 'national security'.

هزاران غیر نظامی را به دلیل به اصطلاح، امنیت ملی زندانی کردند.

مترجم می‌تواند با افزودن کلمه به «اصطلاح» یا عبارتی نظیر «آنچه آنها امنیت ملی می‌نامند» بر عدم موافقت خود با معنای کلمه در متن تأکید کند.

(۱) یا حقی، محمد جعفر و ناصح، محمد مهدی، راهنمای نگارش و ویرایش، چاپ هفتم، ص ۶۷.

(۲) مصاحب، غلامحسین، دایرةالمعارف فارسی، مدخل، ص ۶۴.